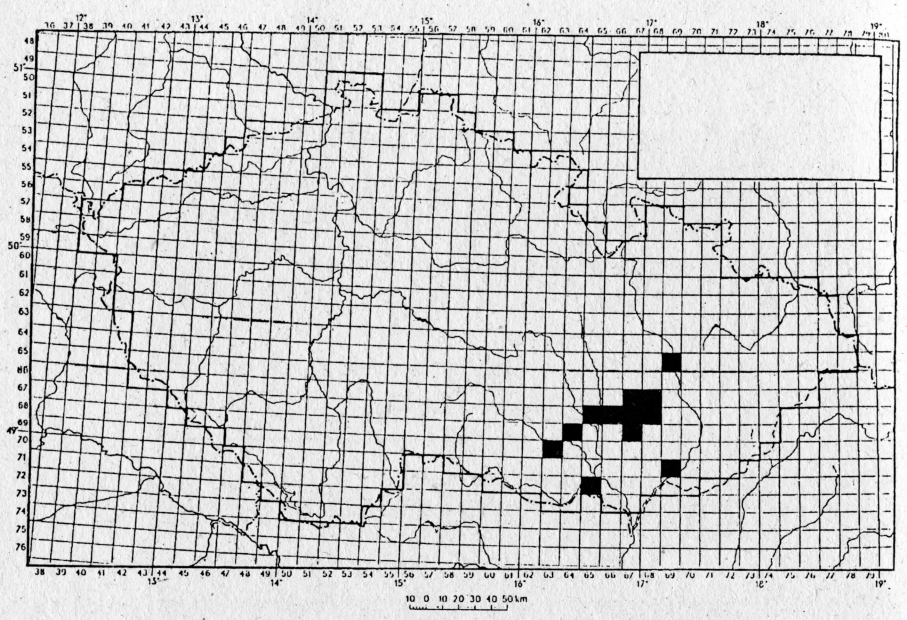

Obr. 3. Sběrná oblast sbírky ptáků a dalších obratlovců v Muzeu Vyškovska ve Vyškově.
Fig. 3. Collectin area of the collection of birds and other vertebrates in Museum of Vyškov region at Vyškov.

Zprávy MOS 61: 133 - 168, 2003

Ptáci a další obratlovci ve sbírkách Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně

Birds and other vertebrates in collections of Mendel's Agricultural and Forest University at Brno

Jiří J. Hudeček[1)], František Hanák[2)]

[1)] Hraniční 230, 742 83 Klimkovice, Česká republika

[2)] Moravská ornitologická stanice, Muzeum Komenského, Horní nám. 1, 751 52 Přerov, Česká republika

Úvod

K časově mladším zoologickým sbírkám patří soubor bývalého zoologického ústavu Vysoké školy zemědělské v Brně, dnes Ústavu zoologie a včelařství fakulty agronomické Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity. Základem fondu se stala významná sbírka dr. Jaroslava Karáska, dále části sbírek muzea v Úsově, konfiskáty po 2. světové válce a také vlastní sběratelská činnost školy. Naše práce podává ucelený katalog v současném stavu.

Historie zoologických sbírek bývalé Vysoké školy zemědělské

Období po roce 1919

Vysoká škola zemědělská v Brně byla založena v roce 1919 jako nutná vzdělávací instituce v mladé Československé republice. Základem sbírek se stala velká sbírka dr. J. Karáska. Tu zakoupilo za celkovou částku 40 000 Kč Ministerstvo školství a národní osvěty k 30. 4. 1925, přičemž ji uhradila zemská správa ve dvou splátkách v roce 1925 a počátkem roku 1926. Ornitologická sbírka byla umístěna ve dvou zvláštních pokojích zoologického ústavu a evidována pod inv. číslem S 687. Její rozsah byl 4695 balků (kožek) v ceně 34 565 Kč, zbytek celkové částky byl za pět skříní a 167 svazků knih[1), 2), 3)]. Již Jirsík (1929) píše, že jde o „jedinečnou sbírku" srovnávacího materiálu. Zásluhu na pořízení Karáskovy sbírky měli prof. E. Bayer a doc. Š. Soudek (Kratochvíl 1936). K 23. 12. 1925 dalo Ministerstvo zemědělství ČSR souhlas s převzetím „lesního" muzea v Úsově na Vysokou školu zemědělskou v Brně[4)]. Již dne 17. 12. 1925 komise prohlédla úsovské muzejní prostory a konstatovala, že velká část předmětů, které mají význam vědecký a lesnický, byla do Brna převezena (výměna muzea za právo kutání hlíny Lichtenstein-

skou správou), zároveň byly škole zapůjčeny dvě inventární knihy muzea (období 1902-05 a od roku 1905 dále)[5), 6)]. K celkovému převedení muzea nikdy nedošlo, ač výběr předmětů byl prováděn již od roku 1923 (např. exotické sbírky muzea byly pokládány za soukromý majetek)[7), 8)].

Období po roce 1945

Po ukončení 2. světové války nabyl zoologický ústav další zoologické a entomologické sbírky, zejména z konfiskací (např. z Naturforschenden Vereines) a z mobiliářů zámků (např. Janovice u Rýmařova). Není ovšem k dispozici žádný jejich jmenný seznam a také veškeré archivní materiály od založení zoologického ústavu (v roce 1919) včetně písemností prof. J. Kratochvíla byly zlikvidovány[9), 10)]. Přesuny z úsovského muzea a z lesnických škol (Hranice) se dají rekonstruovat dle tamních katalogů (úbytek kusů). Výrazný podíl na udržování zoologických sbírek a jejich doplňování měl zoologický preparátor František Hlaváček (v letech 1967-92). Sbírka je instalována v přehledných skříních v samostatném sále jako zoologická expozice pro potřeby studentů a je ve velmi dobrém stavu. Stejně je vystaven kožkový materiál ptáků a savců v nástěnných vitrínách na chodbě a část kožek je využívána k výuce.

Tvůrci sbírek

Iniciátorem založení zoologických sbírek byl prof. Emil Bayer (* 18. 8. 1875, Jičín - + 1. 6. 1947, Brno), rektor Vysoké školy zemědělské v Brně v letech 1930-31 a 1945 (o něm Soudek 1925, Kostroň 1935, Kavina 1940, Anonymus 1947, Hachler 1947, Klika 1947), dále také doc. Štěpán Soudek (o něm Kratochvíl 1936). MUDr. Jaroslav Karásek (* 2. 4. 1886, Vysoké Mýto - + 7. 8. 1937, Brno) vytvořil „pěknou a bohatou" sbírku ptáků (Kratochvíl 1936). Působil jako odborný lékař v Brně, stal se čestným předsedou Klubu pěstitelů exotického ptactva v Praze, zpracoval mimo jiné i bibliografii československé ornitologické literatury (o něm Anonymus 1936, Anonymus 1937, Musílek 1937, Stejskal 1937, Sutorová & Hanák 1997, Hudec 1999). Část kožek z ornitologické sbírky J. Karáska byla převedena v roce 1974 do sbírek Moravského zemského muzea a je uložena v zoologickém depozitáři v Budišově u Třebíče (Sutorová & Hanák 1997).

V současné kolekci jsou zastoupeny také sběry těchto osob (v časovém pořadí): Fritz Knotek (student zemědělství, bratr prof. J. Knotka), preparátor Johann Schroll (Brno), preparátor Alfons Adam (Strmá ul., Brno), preparátor Karel Koláček (Opatovice u Rajhradu), Alfred Hořice, Zdeněk Kux, František Balát, Dalibor Povolný, preparátor Miroslav Štěpánek, preparátor František Hlaváček s okruhem osob (Balcar, Kňáze, Staněk), ze zahraničních preparátor Friedrich Henkel (Wien). V kolekci jsou dochovány doklady ryb z výzkumů prováděných Vysokou školou zemědělskou v Brně (Dobšík & Vejmola 1953, Dobšík & Libosvárský 1955, Kempný 1958). Na základě materiálu školy řešena i problematika „*Mustela minuta*" (Kratochvíl 1951, 1962, Kratochvíl & Kostroň 1945, Mazák 1970, Grulich 1975), *Mustela putorius* (Kratochvíl 1952) a *Mustela eversmanii* (Kostroň 1948, Kratochvíl 1962) aj.

Metodika

Soupis vertebratologických sbírek MZLU v Brně jsme provedli v roce 2001 a 2002. V systematické části jsou zpracovány jednotlivé taxony obvyklým způsobem, tj. uvedením ev. čísla, lokality, data, pohlaví, stáří a sběratele, jsou-li tyto okolnosti známy. Lokality jsou seřazeny do orografických celků podle Demka (1987) a do čtverců síťového mapování podle Prunera & Míky (1996). Přesná identifikace sbírky Karáskovy dnes již není možná ani podle čísel, také na řadě kusů i kožek dnes chybí etikety s nálezovými okolnostmi. Podle číselných řad SLŠ v Hranicích je nyní ve sbírkách MZLU v Brně nejméně 28 inv. čísel, zejména dravců a dle protokolů také řada kusů z muzea v Úsově. Použité taxonomické jednotky i systém byly převzaty u ptáků z Voouse (1991), u kruhoústých a ryb z Baruše & Olivy (1995), u obojživelníků z Baruše & Olivy (1992a), u plazů z Baruše & Olivy (1992b), Baruš & Oliva (1995), u savců z Wilsona & Reederové (1993) a u cizokrajných obratlovců z Anděry (1997, 1999), Anděry & Červeného (2000), Hanela (1998, 2000) a Moravce (1999). Sběrná oblast kolekce MZLU v Brně je zobrazena graficky (obr. 1). Mimo území České republiky jsou zastoupeny sběry i odjinud (Slovensko, Zakarpatská Ukrajina, Severní moře aj.).

Seznam lokalit na území České republiky a jejich zařazení do čtverců síťového mapování (obr. 1)

ČESKÁ VYSOČINA

Dolnooharská tabule
5649: Černčice (LN)

Třeboňská pánev
6953: Dolní Slověnice (CB), 6954: Horní Slověnice (CB)

Českobudějovická pánev
7052: České Budějovice (CB)

Hornosázavská pahorkatina
6156: Čestín (KH)

Hornosvratecká vrchovina
6464: Olešnice (BK), 6664: Tišnov (BO)

Křižanovská vrchovina
6762, 6863, 6763, 6862: Náměšť nad Oslavou (TR)

Jevišovická pahorkatina
6762, 6862: Studenec (TR), 6766: Babice nad Svitavou (TR), 6762, 6863, 6763, 6862: Náměšť nad Oslavou (TR), 6963: Dukovany (TR), Moravský Krumlov (ZN)

Boskovická brázda
6465: Bačov, č.o. Boskovice (BK), 6664: Tišnov (BO), 6675: Dolní Lhota, č.o. Blansko (BK), 6864, 6964: Ivančice (BO)

Bobravská vrchovina
6865: Střelice (BO)

Bobravská vrchovina, Drahanská vrchovina, Dyjskosvratecký úval
6764, 6765, 6766, 6865, 6866: Brno a okolí (Bosonohy, Bystrc, Domášov, Kohoutovice, Komín, Líšeň, Obřany, Přízřenice, Velatice, Žabovřesky)

Drahanská vrchovina
6666, 6766: Křtiny (BK), 6766: Horákov (BO), Hostěnice (BO), Mokrá (BO)

Zábřežská vrchovina
6268: Nové Zámky (OL)

Hanušovická vrchovina
5868: Branná (SU)

Zlatohorská vrchovina
5771: Dívčí Hrad (BR)

Hrubý Jeseník
5869: Orlík (BR)

Nízký Jeseník
6172: Moravice, č.o. Melč (OP), 6570: Přerov (PR)

KARPATY

Dyjskosvratecký úval
6951: Zvěrkovice, č.o. Moravské Budějovice (TR), 6965: Opatovice u Rajhradu (BO), Židlochovice (BO), 7065: Pohořelice (BV), Vranovice (BV), 7165: Brod nad Dyjí (BV)

Hornomoravský úval
6268: Nové Zámky (OL), 6570: Přerov (PR), 6670, 6770: Kroměříž (KM)

Moravská brána
6472: Klokočí (PR), 6570: Přerov (PR)

Ždánický les
7066, 7168: Velké Pavlovice (BV)

Litenčická pahorkatina
6670, 6770: Kroměříž (KM)

Chřiby
6969, 6970: Buchlovice (UH)

Kyjovská pahorkatina
6969, 6970: Buchlovice (UH)

Podbeskydská pahorkatina
6570: Přerov (PR)

Beskid Slaski
6379: Cieszyn, okolí (území Polska)

PANONSKÁ PÁNEV

Dolnomoravský úval
7069, 7070: Moravský Písek (HO), 7165: Věstonice (BV), 7166: Šakvice (BV), 7167: Ladná (BV), 7267: Břeclav (BV)

Vysvětlivky (explanatory notes)

M	– samec (male)
F	– samice (female)
ad.	– dospělý pták (adult bird)
juv.	– mladý pták (young bird)
*	– preparát, kožka nebo jiná přírodnina (preparation, skin or another natural product)
leg.	– sběratel (collector)
prep.	– preparace (preparatory)
K	– kožka, balk (skin)
LP	– tekutinový preparát (liquid preparation)
MZM Brno	– Moravské zemské muzeum Brno (Moravian Museum Brno)
MOS	– Moravská ornitologická stanice (Moravian Ornithological Station)
MZLU	– Mendelova zemědělská a lesnická fakulta Brno (Mendel´s Agricultural and Forest University Brno)
SLŠ	– Střední lesnická škola Hranice (Secondary School of Forestry Hranice)

Výsledky

Vertebratologická sbírka Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně je tvořena 334 druhy ptáků v 705 ex., 1 druhem kruhoústých v 1 ex., 1 druhem paryb v 1 ex., 28 druhy ryb v 42 ex., 5 druhy obojživelníků v 5 ex., 3 druhy plazů ve 3 ex. a 79 druhy savců v 196 ex. Celkem je zde lokalizováno 451 druhů obratlovců v 953 jedincích.